

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ป่าเมืองเป็น ระบบวนเกษตรดั้งเดิม ที่บรรพบุรุษของคนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนเหนือเรียนรู้จากธรรมชาติ และนำมาปฏิบัติมาช้านาน เป็นระบบเพาะปลูกที่ผสมผสานระหว่างป่าไม้ เกษตร และเลี้ยงสัตว์ ที่มุ่งการผลิตอาหาร สิ่งจำเป็นต่อชีวิต และรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อมมากกว่าการผลิตด้านเศรษฐกิจ หมู่บ้านป่าเมืองเป็นหมู่บ้านเล็กๆที่มีอยู่กระจายรอบป่าใหญ่ ประชาชนที่อาศัยในหมู่บ้านเหล่านี้ทำหน้าที่ผู้ปกป้องรักษาผืนป่า เป็นบ้านเล็กในป่าใหญ่กลุ่มใหญ่แห่งหนึ่งของประเทศ เป็นตัวอย่างของคนกับป่าที่อยู่ได้เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ประชาชนเหล่านี้ประกอบอาชีพแบบเศรษฐกิจเลี้ยงตนเอง ควบคู่ไปกับการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ ทำให้ป่าเมืองเป็นพื้นที่ป่ากั้นชนที่ปกป้องป่าดิบเขา ที่ควรศึกษาเรียนรู้อย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแบบอย่างหนึ่ง ของ ภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ที่เกี่ยวกับระบบวนเกษตรเพื่อการจัดการลุ่มน้ำขนาดเล็กในเขตภูเขา LeBar (1967) กล่าวว่าระบบการปลูกเมืองเป็นองค์ความรู้ดั้งเดิมของชนกลุ่มออสโตรเอเชียติก โดยเฉพาะชุมชนกลุ่มขมุ ที่เป็นสาขาหนึ่งของชาวขอมโบราณที่เคยมีอาณาจักรที่รุ่งเรืองในเขตลุ่มน้ำโขง แต่ Preechapanya (1996) สันนิษฐานว่าเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชนเผ่าไทยที่ตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ตอนเหนือของไทย รัฐฉานในเมียนมาร์ มณฑลยูนนานในจีน และรัฐอัสสัมในอินเดีย ซึ่งชุมชนไทยเหล่านี้ต่างเกี่ยวพันกับการปลูกป่า และผลิตเมือง อาจกล่าวได้ว่าระบบการปลูกเมือง เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการศึกษาความรู้ในเวศพื้นบ้าน เป็นหลักฐานที่เป็นประโยชน์ในการค้นคว้าทางมานุษยวิทยาของชนเผ่าไทย และชนเผ่าเขมร และเป็นประโยชน์ในการพัฒนาองค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวกับการปลูกป่าเป็น

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เกษตรกรผู้ปลูกเมือง ได้ประกอบอาชีพร่วมกับป่าด้วยการเก็บเมืองเป็นอาชีพหลัก แต่ขณะนี้เกษตรกรประสบภาวะราคาเมืองตกต่ำ เนื่องจากการบริโภคเมืองในภาคเหนือลดลงจำนวนมาก ทำให้เกษตรกรมีรายได้น้อยลงไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ และไม่สามารถที่จะประกอบอาชีพอื่นแทนได้เนื่องจากสภาพพื้นที่ไม่เหมาะสม กล่าวคือ มีพื้นที่ทำ

การเกษตรน้อย และอยู่ในบริเวณป่า ไม่สามารถปลูกผัก หรือไม้ดอกขายเป็นอาชีพเสริมได้ แต่ด้วยพื้นที่ดังกล่าวมีสภาพภูมิประเทศ และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการปลูกกาแฟอาราบิก้า คือ มีสภาพที่เป็นภูเขาสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ประมาณ 800 – 1,200 เมตร และมีป่าที่อุดมสมบูรณ์ พื้นที่ทำการเกษตรมีแสงแดดส่องรำไร ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการปลูกกาแฟอาราบิก้า และวิถีของการเก็บเมียงเอื้อต่อการปลูกกาแฟอาราบิก้าเนื่องจากการเก็บเมียงนั้นจะเก็บในช่วงเดือนเมษายน จนถึงเดือนพฤศจิกายน แต่กาแฟอาราบิก้าจะเก็บผลผลิตในช่วงเดือนธันวาคม ถึงเดือนกุมภาพันธ์จึงทำให้เกษตรกรมีรายได้อย่างต่อเนื่อง และในปัจจุบันการบริโภคกาแฟอาราบิก้ามีอัตราที่เพิ่มขึ้นจากเมื่อก่อนมาก จึงเป็นที่มาและความสำคัญในการเพิ่มรายได้จากทำเมียงด้วยการปลูกกาแฟอาราบิก้า

กาแฟ (Coffee) ถือว่าเป็นพืชเศรษฐกิจประเภทเครื่องดื่มที่สำคัญชนิดหนึ่งของโลกที่นิยมบริโภคเพื่อให้ความสดชื่นและความกระปรี้กระเปร่าแก่ร่างกาย สายพันธุ์กาแฟมีอยู่ทั้งหมด 4 สายพันธุ์ ได้แก่ อาราบิก้า (Arabica) โรบัสต้าหรือคานีฟอรา (Robusta or Canephora) เอ็กเซลซ่า (Excelsa) และลิเบอร์ริก้า (Liberica) แต่กาแฟสายพันธุ์หลักที่นิยมบริโภคและผลิตปริมาณมากที่สุดของโลกคือ กาแฟสายพันธุ์ อาราบิก้า ซึ่งมีการบริโภคและการผลิตประมาณร้อยละ 80 ของกาแฟ ที่ปลูกทั่วโลก เนื่องจากกาแฟสายพันธุ์ อาราบิก้าเป็นกาแฟที่มีรสชาติและกลิ่นที่ดีกว่ากาแฟสายพันธุ์อื่นสำหรับประเทศไทยกาแฟสายพันธุ์อาราบิก้าจัดว่าเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญและสามารถผลิตได้ในประเทศไทย เป็นอันดับที่ 15 ทำรายได้ให้แก่ประเทศปีละประมาณไร่ละ 10,000–15,000 บาท(พงษ์ศักดิ์ และบัณฑิตย์, 2547) จากรายได้ดังกล่าวทำให้เกษตรกรบนที่สูงทางจังหวัดในภาคเหนือของประเทศไทย อาทิ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ตาก ลำปาง และอุดรดิตถ์ เริ่มหันมาปลูกกาแฟกันมากขึ้น ผู้ที่ริเริ่มและเป็นเสมือนหลักชัยในการพัฒนาการเกษตรบนที่สูงคือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้ทรงจัดตั้งโครงการหลวงพัฒนาชาวเขาขึ้นใน ปี 2502 เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ บนที่สูง อาทิ ปัญหาการทำไร่เลื่อนลอย การถางและการเผาป่าของชาวเขา และปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ปัญหาการปลูกพืชเสพติดฝิ่น ซึ่งเป็นพืชเสพติดสำคัญในการนำไปผลิตยาเสพติดร้ายแรงคือเฮโรอีน ด้วยเหตุนี้การส่งเสริมให้มีการปลูกกาแฟแก่เกษตรกรบนที่สูง จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยแก้ปัญหาดังกล่าวมาข้างต้นได้เป็นอย่างดี กาแฟสายพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศบนที่สูง คือกาแฟสายพันธุ์ อาราบิก้า เนื่องจากกาแฟสายพันธุ์นี้จะเจริญเติบโตได้ดีในบริเวณพื้นที่ที่มีอุณหภูมิค่อนข้างต่ำตลอดปีประมาณ 20 - 25 องศาเซลเซียส ในระดับความสูง 800 ถึง 1,200 เมตร เหนือระดับน้ำทะเล สำหรับจังหวัดเชียงใหม่ ถือว่าเป็นจังหวัดที่มีการปลูกและการแปรรูปเมล็ดกาแฟสายพันธุ์ อาราบิก้ามากที่สุด

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูงได้รับมอบหมายจากประธานมูลนิธิโครงการหลวงให้รับผิดชอบดำเนินการช่วยเหลือและสนับสนุนหน่วยงานและชุมชนบนพื้นที่สูง เพื่อนำความรู้และประสบการณ์จากโครงการหลวงไปขยายผลในพื้นที่รวม 27 แห่ง ในพื้นที่ 6 จังหวัด ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่มีความยากจน ผลผลิตการเกษตรต่ำ มีการใช้สารเคมีเกษตรมาก ดินเสื่อมความอุดมสมบูรณ์และขาดแคลนน้ำ รวมทั้งมีการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตร ดังนั้น การจัดทำแผนปฏิบัติการ โครงการขยายผลโครงการหลวงจึงมุ่งแก้ปัญหาความยากจนของประชากรบนพื้นที่สูงควบคู่ไปกับการฟื้นฟูสภาพสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยฐานความรู้จากโครงการหลวงผสมผสานกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นและ เน้นการขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่สูงด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ซึ่งโครงการขยายผลโครงการหลวงบ้านปางมะโอก็เป็น 1 ใน 27 พื้นที่ ที่เข้ามาเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน ฝึกอบรมให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเกษตร ด้านหัตถกรรม ด้านการรวมกลุ่ม เพื่อให้เกษตรกรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีการปลูกกาแฟอาราบิก้าของเกษตรกรผู้ปลูกชาเมี่ยงในพื้นที่โครงการขยายผลโครงการหลวงบ้านปางมะโอ ต.แม่่นะ อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาปัญหาการยอมรับเทคโนโลยี อุปสรรค และแนวทางการแก้ไข ตลอดจนข้อเสนอแนะของเกษตรกรในพื้นที่โครงการขยายผลโครงการหลวงบ้านปางมะโอ ต.แม่่นะ อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลที่ได้รับจากศึกษาวิจัยปัจจัยที่สัมพันธ์กับการยอมรับเทคโนโลยีการปลูกกาแฟอาราบิก้าในสวนเมี่ยงของเกษตรกรในโครงการขยายผลโครงการหลวงบ้านปางมะโอ ต.แม่่นะ อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่จะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถนำสามารถนำผลวิจัยที่ได้เป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อที่จะวางแผนการปรับปรุง ส่งเสริมการปลูกกาแฟอาราบิก้าเพื่อเพิ่มรายได้ในสวนเมี่ยงบนพื้นที่สูงที่มีการทำเมี่ยง และเป็นแนวทางในการส่งเสริมและให้คำแนะนำแก่เกษตรกรในโครงการขยายผลโครงการหลวงบ้านปางมะโอ และในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

สมมุติฐานการวิจัย

ปัจจัยทางด้านลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์ต่อการยอมรับของเกษตรกรในพื้นที่โครงการขยายผลโครงการหลวงบ้านปางมะโอ ต.แม่่นะ อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ขอบเขตด้านประชากร ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คือ จำนวนทั้งสิ้น 52 ครัวเรือน เป็นเกษตรกรในโครงการขยายผลโครงการหลวงบ้านปางมะโอที่ปลูกกาแฟอาราบิก้า จากครัวเรือนทั้งหมด 70 ครัวเรือน

ขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วย ตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม ที่นำมาศึกษาได้แก่

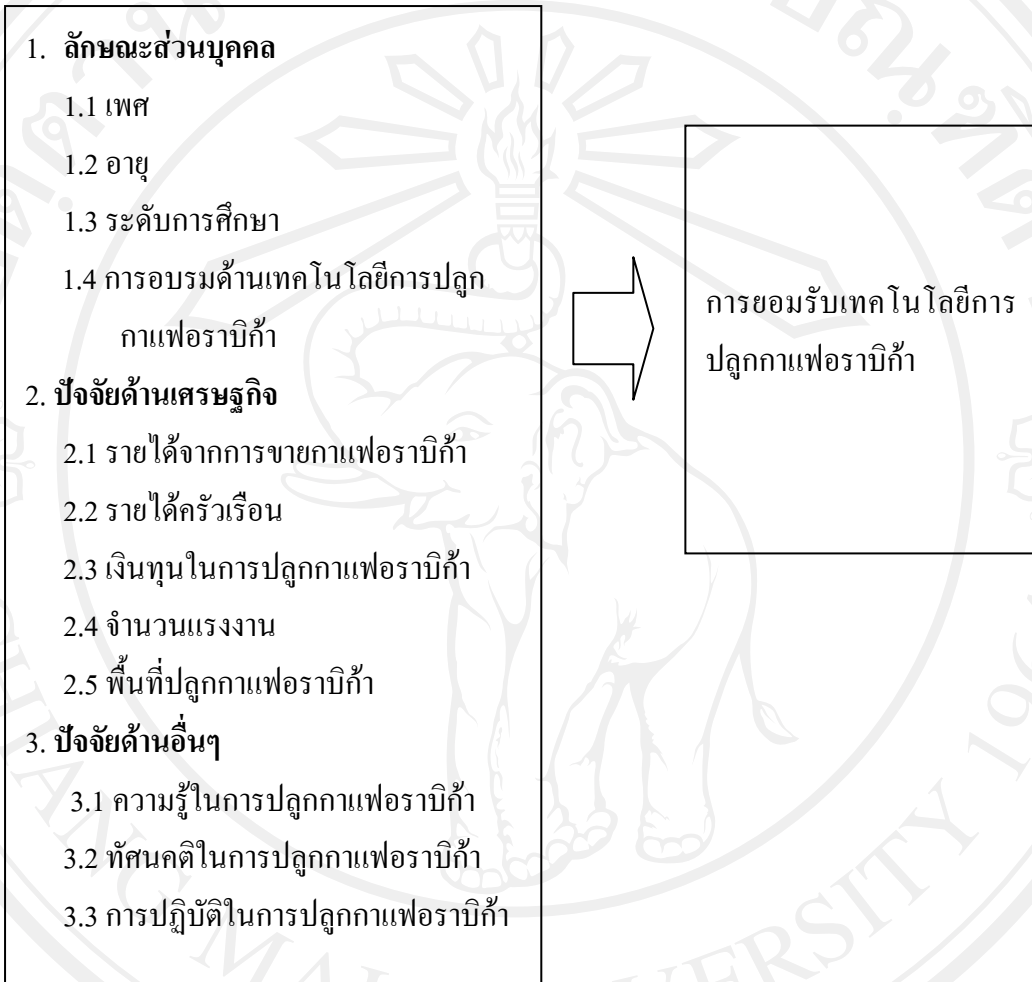
ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ประกอบด้วย ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล และปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม และปัจจัยด้านอื่นๆ ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา การอบรมด้านการปลูกกาแฟอาราบิก้า ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ รายได้จากขายกาแฟอาราบิก้า รายได้ ครัวเรือน เงินทุนในการปลูกกาแฟ อرابิก้า จำนวนแรงงาน พื้นที่ปลูกกาแฟอาราบิก้า ปัจจัยอื่นๆ ความรู้ในการปลูกกาแฟอาราบิก้า ทักษะคิดในการปลูกกาแฟอาราบิก้า การปฏิบัติในการปลูกกาแฟอาราบิก้า

ตัวแปรตาม (Dependent Variable) คือ การยอมรับเทคโนโลยีการปลูกกาแฟอาราบิก้าเพื่อเพิ่มรายได้ในสวนเมี่ยงของเกษตรกรในโครงการขยายผลโครงการหลวงบ้านปางมะโอ

กรอบแนวความคิด

ตัวแปรอิสระ (Independent Variables)

ตัวแปรตาม (Dependent Variable)

นิยามศัพท์

การยอมรับ หมายถึง การนำเอาวิธีการหรือเทคโนโลยีการปลูกกาแฟอราบิก้า ไปปลูกในแปลงของเกษตรกรในโครงการขยายผลโครงการหลวงบ้านปางมะโอ

เกษตรกร หมายถึง เกษตรกรในโครงการขยายผลโครงการหลวงบ้านปางมะโอ

เมี่ยง (คำเมืองในภาคเหนือ) มีความหมายว่า 'ชา' หมายถึง ใบชาที่หมักไว้ระยะเวลาหนึ่งแล้วจึงนำมาใช้บริโภคโดยการอม และดูด ผสมกับเกลือหรือน้ำตาล นิยมใช้บริโภคในชนบทภาคเหนือตอนบน

กาแฟอราบิก้า หมายถึง พันธุ์กาแฟที่มีต้นไม่พุ่มขนาดเล็ก ปกติมีใบเขียวเข้มตลอดปี

อายุ หมายถึง อายุเต็มของเกษตรกรถึงวันตอบแบบสอบถาม นับจำนวนเป็นปี

ระดับการศึกษา หมายถึง ระดับการศึกษาขั้นสูงสุดของเกษตรกร

การเข้ารับการฝึกอบรม หมายถึง จำนวนครั้งที่เกษตรกรผู้ปลูกกาแฟอราบิก้าที่ได้เข้ารับการฝึกอบรมของเกษตรกรเกี่ยวกับเทคโนโลยีการปลูกกาแฟอราบิก้า

รายได้จากกาแฟอราบิก้า หมายถึง รายได้จากการขายกาแฟอราบิก้าที่เกษตรกรได้รับในรอบ 1 ปี

พื้นที่ปลูกกาแฟอราบิก้า หมายถึง พื้นที่ในการปลูกกาแฟอราบิก้าทั้งหมด เป็นจำนวนไร่ต่อเกษตรกร 1 ราย

ความรู้ในการปลูกกาแฟอราบิก้า หมายถึง ความรอบรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับเทคโนโลยีในการปลูกกาแฟอราบิก้า ที่ได้รับจากการฝึกอบรมและจากแหล่งความรู้อื่น

ทัศนคติ หมายถึง สภาพจิตใจหรือความรู้สึกนึกคิด หรือความคิดเห็นของเกษตรกรผู้ปลูกเมี่ยง ที่มีต่อการปฏิบัติตามเทคโนโลยีการปลูกกาแฟอราบิก้า

การปฏิบัติ หมายถึง การที่เกษตรกรผู้ปลูกเมี่ยง ได้นำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมและได้รับจากแหล่งความรู้อื่นๆ ไปปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับการปลูกกาแฟอราบิก้าในพื้นที่ตนเอง

โครงการขยายผลโครงการหลวงปางมะโอ หมายถึง โครงการพิเศษที่ดำเนินการช่วยเหลือด้านอาชีพและสังคม เพื่อพัฒนาและยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรชาวไทยภูเขาในพื้นที่ ต.แม่นะ อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่ โดยมีหน่วยงานหลักในการดำเนินงาน คือ สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) มูลนิธิโครงการหลวง และหน่วยงานราชการ ในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นคณะทำงานโครงการ